

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН ТА
ЛОГОПЕДІЇ**

**Особливості адаптації молодших дошкільників до закладу
дошкільної освіти**

**Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”**

Виконав: студентка 2 курсу (скорочений термін)

Спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Освітньо-професійної (наукової)

програми Дошкільна освіта

Ванцовська Світлана Петрівна

Керівник к. біол. н., доцент Семашкіна Г.М.

Рецензент к. філ. н., доцент Валужева І.В.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ	7
1.1. Проблема соціальної адаптації дітей у психолого-педагогічній літературі	7
1.2. Психолого-фізіологічні особливості дітей дошкільного віку	11
1.3. Формування здібностей до адаптації у дітей дошкільного віку	15
РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	22
2.1. Особливості поведінки дошкільників у період адаптації	22
2.2. Форми роботи батьків з організації процесу адаптації дитини до нових умов	25
2.3. Напрями психолого-педагогічної діяльності з оптимізації процесу успішної адаптації дітей до умов закладу дошкільної освіти	29
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44
ДОДАТКИ	49
Додаток А. Анкета для батьків	
Додаток Б Карта нервово-психічного розвитку дитини	
Додаток В Заняття з виявлення емоційного стану дитини	
Додаток Г Довідки	

ВСТУП

Метою Базового компонента дошкільної освіти є визначення вимог до змісту, рівня та обсягу дошкільної освіти, які є основою певного освітнього рівня для забезпечення кожній дитині не нижчий за мінімальний достатній рівень розвитку та соціальної адаптації.

Соціальна адаптація – здатність людей змінювати свою поведінку в залежності від зміни соціальних умов.

За визначенням Н.Ньюкомб, соціалізація – це “процес засвоєння дитиною поведінки, умінь, мотивів, цінностей, переконань і стандартів, які є характерними для її культури”.

Основним аспектом соціалізації – є процес навчання мисленню, розвитку пізнавальних, моральних та емоційних структур особистості.

Еволюційний підхід до розуміння адаптивної соціалізації простежується в концепції Є. Еріксона. Він стверджує, що індивіду доводиться долати складні, іноді критичні ситуації. Долаючи їх успішно, індивід збагачується соціальним досвідом і переходить до наступної стадії.

Проблема ознайомлення дітей дошкільного віку з соціальною дійсністю розглядається багатьма педагогами як в минулому, так і сьогодні, зокрема Я.А.Коменським, Ф. Фребелем, М. Монтесорі, С.Ф. Русовою, Р.І. Жуковською, С.О. Ладивір, О.Л.Кононко, С.А.Козловою З.П. Плохій та ін. В їхніх дослідженнях простежуються основні тенденції “входження” дитини в соціальний світ.

Сучасні науковці доводять, що залучення дитини до соціального життя сприяє різнобічності розвитку особистості дошкільника (Л.О.Венгер, О.Л.Кононко, А.В.Петровський, Т.І.Поніманська, Л.А.Парамонова).

Аналіз сучасних досліджень в галузі дошкільного дитинства (Л.В. Артемова, А.М. Богущ, З.Н. Борисова, О.Л. Кононко, С.О. Ладивір, З.П. Плохій, Т.І. Поніманська, В.М. Оржеховська та ін.) свідчить про інтенсивні пошуки

вчених і практиків щодо оновлення змісту освіти і виховання дітей та їх адаптивної соціалізації.

На початковому етапі соціалізації відбувається адаптація дитини, що визначається перш за все як медико-педагогічна проблема, вирішення якої вимагає тісної взаємодії між сім'єю і громадським вихованням, хорошого медичного обслуговування та правильної організації виховного процесу (Н. М. Аксаріна, А. І. Мишкіс).

Адаптація – процес розвитку пристосувальних реакцій організму у відповідь на нові для нього умови. Великий внесок у вивчення проблем адаптації особистості зроблений вченими (М. Р. Битянова, Я. Л. Коломінський, А. А. Налчаджян, А. В. Петровський, А. А. Реан та ін) і зарубіжній психології (А. Маслоу, Г. Сельє, К. Роджерс, А. Фрейд, З. Фрейд, Т. Шибутані, Х. Хартманн та ін.).

Особливу увагу, проблемі адаптації дошкільників, приділяють такі педагоги (А. М. Богущ, Н. Д. Ватутіна, Н. Ф. Виноградова, Н. В. Гавриш, Т. А. Куликова, С. А. Козлова, М. Л. Печора, Р. В. Тонкова-Ямпольська). Авторів вважають, що вступ дитини до закладу дошкільної освіти змінює майже всі умови її життя. Від того як проходить звикання дитини до нового режиму, до незнайомих людей залежить її фізичний і психічний розвиток, а також подальше благополуччя існування в дитячому закладі й сім'ї.

Труднощі, що виникають у дітей в процесі адаптації, можуть призвести до самої несприятливої форми – дезадаптації, що проявляється в порушеннях дисципліни, ігрової та навчальної діяльності, взаємовідносин з однолітками та дорослими.

Полегшити адаптацію дитини до закладу дошкільної освіти – одне з основних завдань вихователів і батьків.

Незважаючи на значну увагу медиків, психологів і педагогів, у вивченні процесу адаптації дітей дошкільного віку до нових умов, ця проблема потребує подальшого розв'язання.

До цих пір спеціально не вивчалось, як відбувається включення маленької дитину в нову дійсність, які психологічні труднощі вона відчуває в процесі адаптації, яким чином можна оцінити її емоційний стан у цей період, які психологічні критерії адаптаційних можливостей дитини тощо.

Аналіз педагогічної літератури і потреб практики дозволив нам сформулювати тему нашого дослідження: «Особливості адаптації молодших дошкільників до закладу дошкільної освіти»

Об'єкт дослідження: процессоціальної адаптації дітей раннього віку до нових умов.

Предмет дослідження: особливості адаптація молодших дошкільників до закладу дошкільної освіти.

Мета дослідження: науково обґрунтувати психолого-педагогічні умови оптимізації успішної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні основи соціальної адаптації дітей до закладу дошкільної освіти.
2. З'ясувати фактори, характер і тривалість звикання молодших дошкільників до закладу дошкільної освіти.
3. Виявити особливості формування поведінки дошкільників в період звикання до нових умов.
4. Окреслити психолого-педагогічні умови успішної адаптації дітей до закладу дошкільної освіти.
5. Описати напрями психолого-педагогічної діяльності з оптимізації процесу успішної адаптації дітей до умов закладу дошкільної освіти

Для вирішення поставлених завдань використовувались такі **методи дослідження:**

Теоретичні: аналіз філософської, психолого-педагогічної і методичної літератури з проблеми дослідження; вивчення та узагальнення педагогічного досвіду, порівняльний аналіз.

Емпіричні: методи педагогічної та психологічної діагностики (анкетування вихователів, батьків, спостереження, бесіда, педагогічний експеримент); якісний аналіз результатів експерименту; методи математичної обробки одержаних результатів дослідження.

База дослідження. Педагогічний експеримент здійснювався на базі Новоолександрівського закладу дошкільної освіти «Сонечко».

Практичне значення роботи. Результати, отримані в ході дослідження, можуть бути використані студентами під час проходження педагогічних практик вихователями-початківцями та батьками дітей дошкільників.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорено на засіданні кафедри природничо-математичних дисциплін та логопедії ХДУ, а також здійснено шляхом їх оприлюднення на науково-практичній студентській конференції та надрукована стаття «Соціальна адаптація молодших дошкільників до закладу дошкільної освіти».

Структура дослідження: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

1.1. Проблема соціальної адаптації дітей у психолого-педагогічній літературі

Метою Базового компонента дошкільної освіти є визначення вимог до змісту, рівня та обсягу дошкільної освіти, якіє основою певного освітнього рівня для забезпечення кожній дитині не нижчий за мінімальний достатній рівень розвитку та соціалізації [5].

За В. Паригіним: соціалізація – це процес адаптації індивіда до навколишнього світу, який проходить у різних людей по-різному, людина пристосовується до середовища, в якому зростає [6].

Еволюційний підхід до розуміння адаптивної соціалізації простежується в концепції Є.Еріксона. Він стверджує, що індивідудоводиться долати складні, іноді критичні ситуації, що закономірно виникають на його життєвому шляху і мають специфічний характер на кожній стадії розвитку. Долаючи ці критичні ситуації успішно, індивід збагачується соціальним досвідом і переходить до наступної стадії [6].

М.Лукашевич стверджує, що у вихованні дітей дошкільного віку доцільно враховувати положення Дж.Г.Міда про три стадії соціалізації. На першій – імітації – діти копіюють поведінку дорослих, не завжди розуміючи її. На другій – рольових ігор – діти, виконуючи в іграх дорослі ролі, “приміряючи” їх до себе, вчаться надавати своїм думкам і діям того значення, що й дорослі. На завершальній, третій стадії – колективних ігор – до розуміння очікування окремих людей дитина додає групові очікування [7].

Чимало науковців (А. М. Богуш, Н. В. Гавриш). стверджують, що спільна діяльність дітей – це школа передачі соціального досвіду, формування особистісних якостей, які характеризують дитину як вищу, соціальну істоту (Л.І. Божович, Л.С. Виготський, Г.С. Костюк, О.Л. Кононко О.М. Леонт’єв, М. І. Лісіна та ін.) [17: 22; 30].

Однією з форм реалізації процесу соціалізації є соціальна адаптація – вид взаємодії особи з соціальним середовищем, у процесі якого відбувається узгодження вимог та сподівань обох сторін.

При розгляді теоретичних проблем, що відносяться до психології та педагогіки розвитку особистості, соціальна адаптація розглядається як фаза особистісного становлення індивіда, що вступає у відносно стабільну соціальну спільність (Л. С. Виготський, Е. В. Ільєнко, А. В. Петровський, Д.І. Фельдштейн). Розвиток особистості тут подається як процес її входження в нове соціальне середовище, адаптація і, врешті-решт, інтеграція з нею [14].

Якщо психологічна наука переважно вивчає адаптивні властивості особистості та механізми її пристосування до соціального середовища, зазначає Н.Д. Ватутіна, то педагогіку цікавлять питання управління і педагогічної підтримки соціальної адаптації підростаючого покоління, пошук засобів, форм, методів профілактики та корекції несприятливих варіантів адаптації [13, с. 29].

В окремих соціально-педагогічних дослідженнях поняття «адаптація» змішується з поняттям «соціалізація» й уживається для пояснення пристосувальної функції особистості (В.Ю Верещагіна, Л.Л. Шпак). Однак адаптація невіддільна від своєї протилежності – активності, вибіркового творчого ставлення особистості до середовища (Л.В. Безрукова, І.Д.Зверєва та ін.). Саме таку позицію ми поділяємо разом з ученими А.М. Богуш, Л. Варяницею, Н.В. Гавриш, С.М. Курінною, І.П. Печенко [17, с.192].

Великий внесок у вивчення проблем адаптації особистості зроблений вченими (М. Р. Битянова, Я. Л. Коломінський, А. А. Налчаджян, А. В. Петровський, А. А. Реан та ін) і зарубіжній психології (А. Маслоу, Г. Сельє, К. Роджерс, З. Фрейд, Т. Шибутані, Х. Хартманн та ін.). В останні роки все більш активно питання соціальної адаптації розглядаються в педагогічних роботах (Ш. О. Амонашвілі, Г. Ф. Кумаріна, А. В. Мудрик, І. П. Підласий, Є. А. Ямбург та ін.) [13; 17; 45].

Термін “адаптація” (лат. adaptatio – пристосування), вперше введений Аубертом [4, с.19].

Сьогодні термін адаптація входить у понятійний апарат багатьох наук: філософії, психології, біології, соціології, фізіології, медицини, що свідчить про полідисциплінарне вивчення цього явища, і набуває дедалі більшого значення для комплексного вивчення людини [4].

На думку Н. М. Аксаріної, А.М.Богущ, Н.В.Гавриш, А.І. Мишкіс, Д.І. Струннікової– адаптація визначається перш за все як медико-педагогічна проблема, вирішення якої вимагає створення умов, що задовольняють потреби дітей в спілкуванні, тісної взаємодії між сім'єю і громадським вихованням, хорошого медичного обслуговування та правильної організації виховного процесу[17; 43].

Адаптація– процес розвитку пристосувальних реакцій організму у відповідь на нові для нього умови. Від того, наскільки дитина підготовлена в сім'ї до переходу в заклад дошкільної освіти, залежить і термін адаптаційного періоду, її подальший розвиток[4].

Як вважає І.Д. Бех, ефективність адаптації значною мірою залежить від того, наскільки адекватно особистість сприймає себе і навколишній світ, наскільки ефективно будує свої стосунки відповідно до ситуації, чи „здатна до змін активності стосовно зовнішнього і внутрішнього світу – «Я» – концепції, самооцінки, життєвого самовизначення та професійної само актуалізації” [9, с.24].

Як зазначають Ю.А. Александровський, Р. Айсіна, Є.А. Волошиненко, адаптація – явище двобічне. Саме тому об'єктом адаптаційного аналізу має слугувати не індивід відокремлено і не його природно-предметно-соціальна ситуація, а їх взаємодія. [1; 3, с.58].

Вивченню проблеми адаптації приділяли увагу такі вчені: А.М.Богущ, Н.Д. Ватутіна, В.Ю. Верещагін, Н.Ф. Виноградова, Н.В.Гавриш, Т. А. Куликова, С. А. Козлова, І.А. Мілославова, М.Л. Печора, К.В. Рубчевський, С.П. Татарова, Р. В. Тонкова-Ямпольська, Л.Л. Шпак, Г.І. Царегородцев та ін.. Вони розглядають адаптацію, як процес входження особистості в соціальне середовище, засвоєння нею норм, правил, цінностей, нових соціальних ролей і

позицій, Дослідники підкреслюють складність процесу адаптації дітей до умов суспільного виховання й важливість правильної його організації для розвитку особистості дошкільника [13; 17;45].

А.М. Богуш, Н.В. Гавріш зазначають, що як об'єкт соціальних стосунків людина унормовує, регламентує, санкціонує свою поведінку відповідно до вимог тієї чи іншої спільноти, тобто утверджується як соціальна одиниця [17, с.193].

Зі вступом дитини до дошкільної установи в її житті відбувається безліч змін: суворий режим дня, нові вимоги до поведінки, постійний контакт з однолітками, нове приміщення, інший стиль спілкування. Усі ці зміни обрушуються на дитину одночасно, створюючи для неї стресову ситуацію, яка без спеціальної організації може привести до невротичних реакцій, таких, як примхи, страхи, відмова від їжі, часті хворобита ін..І дитина повинна пристосуватися до нових умов, тобто адаптуватися [44].

Труднощі,що виникають у дітей в процесі адаптації, зазначає Ю.А. Александровський, можуть призвести до самої несприятливої її формі – дезадаптації. Це порушення окремих зв'язків, які базуються на певних взаємодіях людини із середовищем, що мають конструктивний чи деструктивний характер, розвиваються й ускладнюються упродовж онтогенезу людини [3; 45].

У педагогічній літературі більшою мірою висвітлені питання адаптації до дошкільної установи дітей раннього віку (А. І. Жукова, Н. І. Добрейцер, Р. В. Тонкова-Ямпольська, Н. Д. Ватутіна та ін.)

Таким чином, аналіз психолог-педагогічної літератури показав, що багато вчених займались вивченням проблеми соціальної адаптації.

Констатуючи суттєвий внесок науковців у розробку проблеми адаптації дошкільників до закладу дошкільної освіти, зазначимо, що в їхніх працях висвітлено лише окремі теоретичні аспекти.

1.2. Психолого-фізіологічні особливості дітей дошкільного віку

За визначеннями Н.М. Аксаріної, Р.В. Тонковой-Ямпольської, ранній дошкільний вік –це період швидкого формування всіх властивих людині психофізіологічних процесів. Розвиток у цьому віці відбувається на такому несприятливому фоні, як підвищена ранимість організму, низька його опірність до захворювань тощо[2;47, с. 17].

З психолого-педагогічної точки зору, на думку Р. Айсіної, Є. Хачатуроваї, ранній дошкільний вік безпосередньо пов'язаний з трьома фундаментальними життєвими надбаннями дитини: прямоходінням, мовним спілкуванням і предметною діяльністю [1, с. 35– 37].

Як вказує І.Д. Бех, кожен з цих факторів незамінний, а всі вони, разом узяті, достатні для різнобічного і повноцінного психічного та поведінкового розвитку маленької зростаючої людини [9, с. 46-47].

На другому році життя нормою є бажання дитини спілкуватися не тільки з близькими, але і з іншими дорослими. На третьому році у дітей поступово формується вміння спілкуватися як з дорослими, так і з однолітками [13, с. 33-35].

Приблизно до трьох років пам'ять, сприйняття, уява, увага дитини починають набувати властивості дорослої людини. Дитина опановує тим умінням, яке істотним чином впливає на її подальший поведінковий, інтелектуальний і особистісний розвиток. Завдяки постійному мовному взаємодії з дорослими дитина з біологічної істоти до середини раннього дитинства перетворюється за своїми поведінковими та психологічними якостями в людину, а до кінця цього періоду– в особистість. Через мовне спілкування з дорослими дитина набуває в десятки разів більше інформації про навколишній її світ, ніж за допомогою всіх органів чуття [1, с. 50].

Завдяки мови між дорослим і дитиною виникає ділове співробітництво, стає можливим свідоме, цілеспрямоване навчання і виховання [15, с. 80-83].

Як зазначають О.М.Байер, Ф.Б.Березін, І.Д.Бех, психологічною основою життєвої активності дитини у психоенергетичній ситуації виступає

певний рівень саморегуляції, котру можна представити у вигляді вектора у тривимірному просторі, утвореному чотирма видами розвитку (фізичним, психічним, соціальним, духовним), основними її актуалізованими видами діяльності (через певний рівень активності вони набувають конструктивного чи деструктивного розвитку) та трьома рівнями саморегуляції, імпульсивно-ситуативному; дозвільно-вольовому; креативно-творчому, вищому рівні, за якими особистість регулює свою активність у будь-якій з діяльностей. Центральне місце у цьому трикутнику належить активній чи пасивній життєвій активності дитини, що виявляється у предметно-перетворювальній, навчально-пізнавальній, соціально-комунікативній, суспільно корисній діяльності, так і стосовно власного адаптивного ядра особистості дитини – у фізично-оздоровчій, дозвільно-ігровій та художньо-образній діяльності [6; 8, с.36; 14].

За дослідженнями Л. Божович, Р. П. Ефімкіної, криза трирічного віку є результатом швидкого формування у дитини системи власного „Я” – центрального новоутворення, що виникає наприкінці даного етапу. Криза розв’язується шляхом переходу дитини до нової соціальної ситуації розвитку. В цьому віці дитина вже вступає в певні стосунки з однолітками, внаслідок чого інтенсивно розвиваються соціальні емоції (симпатії, антипатії, уподобання тощо). Відбувається швидкий розвиток мотиваційної, когнітивної, емоційно-вольової сфери, мовлення. На основі цих складних комплексних якостей зростає об’єктивність дитячих самооцінок, тобто відбувається самооцінка дитиною власних вчинків, умінь [15, с.32].

На думку Р.П. Ефімкінної, брак у трирічному віці емоційної підтримки, любові й заохочування з боку дорослих призводить до компенсаторного загострення потреби у визнанні, до прагнення привернути до себе увагу. Проявляється це у вигляді вередувань, плачу, підвищеної вразливості, нестійкості настрою, егоцентричної фіксації на страхах, особливо перед сном. Призводити до фіксації страхів можуть також надмірна категоричність батьків ("будеш хороший — любитиму"), надто велике бажання бачити дитину

сміливою, осуд її острахів. Може фіксувати страхи й інша крайність виховання: тривожність батьків, прагнення обов'язково захистити дитину від неприємних переживань, обмеження її емоційного досвіду [15, с.146].

Природа подарувала дитині здатність самотійно долати власні страхи. Це відбувається під час гри, коли дитина знов і знов програє сюжет психотравмуючої ситуації. Цій же меті слугують перегляд фільмів жахів, лазіння на найвище дерево тощо.

На жаль, не всі діти здатні подолати свої страхи самотійно. Причиною цього може бути як типологічна схильність дитини до тривожних переживань, так і соціальна ситуація її розвитку, що зациклює на переживанні страхів. Якщо в дитини накопичується велика кількість не пережитих страхів, у неї виникає невротичний стан психічного напруження. Таким дітям необхідна психологічна допомога. У пригоді психологові стануть психотерапевтичні малюнки, казки, ігри, змагання, що допоможуть дитині пережити існуючі острахи та навчитися долати майбутні [9; 15].

При вступі в заклад дошкільної освіти у дитини відбувається ломка стереотипів падає рівень мовної активності, скорочується словниковий запас, порушення реактивності організму призводить до частих хвороб. Вікова незрілість системи адаптаційних механізмів дитини призводить до психічного напруження, відбувається порушення в поведінці, фізіологічних процесах, емоційному стані. Відсутність періоду самоствердження, як зазначає І.Ю. Кулагіна, або, навпаки, його затягування свідчать про психологічне неблагополуччя дитини: про відсутність у неї внутрішнього психологічного комфорту, про проблеми у формуванні її ставлення до себе та до оточення, про затримку розвитку її самостійності, вольових якостей тощо [21, с.146; 30].

Дослідники Л.Н. Галігузова, С.Ю. Мещерякова, Л. Г.І. Царегородцева підкреслюють, що період звикання дітей до нових умов життя, призводить до афективних станів (страх, депресія, агресивність, апатія), втрати набутих раніше навичок (відмова від самообслуговування, від мовного спілкування тощо). Негативною поведінковою реакцією таких дітей є гіперактивність або

загальмованість. Діти молодшого дошкільного віку в період адаптації до нових соціальних умов особливо легко впадають у стан емоційного і психічного стресу, що негативно впливає як на стан їхнього здоров'я, так і на сам процес адаптації [41; 48].

Часом стани психологічного неблагополуччя супроводжуються такими хворобливими розладами нервової системи, як заїкання, нервовий тик, енурез. За відсутності своєчасної допомоги таким дітям невротичні реакції трансформуються в більш стійкі розлади – неврози і можуть виникати різні соматичні захворювання [21, с.124].

Адаптаційний процес має ряд етапів: етап оборотних і нестійких результатів і етап стійких, ефективних змін. Перехід від етапу до етапу здійснюється за допомогою певних механізмів: на фізіологічному рівні – це “стрес-реакція” організму (за Ф.Меерсоном); на поведінковому – формування певних схем діяльності (за В.Медведевим). Емоції є регуляторним механізмом на всіх етапах адаптації, в ситуації стресової адаптації ці функції стають провідними (Т.Землякова) [43].

За сприятливих умов психічного розвитку на кінець дошкільного віку почуття й переживання дітей ускладнюються, диференціюються. Зберігаючи емоційність і вразливість, дошкільник втрачає дитячу безпосередність. Підвищуються його самоконтроль, обов'язковість, з'являються почуття провини, справедливості чи несправедливості, моральні переживання.

Таким чином, при вступі дитини в заклад дошкільної освіти, дитина переживає стрес, що проявляється у вигляді: негативних емоцій (гнів, сум, страх); сліз, капризів, агресії; «втрати навичок» — деякі діти можуть «забути», як це користуватися виделкою тощо; зниження соціальної активності; погіршення мовлення; змін у руховій активності (деякі діти стають надміру активними, інші — уповільненими); погіршення або втрати апетиту; ослаблення імунітету, нічних жахів.

Якщо в дитини накопичується велика кількість не пережитих страхів, у неї виникає невротичний стан психічного напруження. Таким дітям необхідна

психологічна допомога. У пригоді психологи стануть психотерапевтичні малюнки, казки, ігри, змагання, що допоможуть дитині пережити існуючі страхи та навчитися долати майбутні.

1.3. Фактори, що впливають на звикання дошкільників до закладу дошкільної освіти

Дитячий організм не одразу звикає до нових соціальних умов [4; 10].

Як же формуються у дитини здібності до адаптації? Саме народження дитини, вважає Р.В. Тонкова-Ямпольська, – яскравий прояв біологічної адаптації. Позаутробне існування вимагає корінної перебудови в діяльності всіх основних систем організму – кровообігу, дихання, травлення. Здоровановонароджена дитина має такий рівень готовності і достатньо швидко пристосовується до існування в зовнішніх умовах [45; 47].

Система адаптаційних механізмів продовжує своє дозрівання і вдосконалення в постнатальному періоді. У рамках цієї системи у дитини формується і спроможність до соціальної адаптації. Це відбувається одночасно з формуванням всієї вищої нервової діяльності [47]....

Вступ дитини до закладу дошкільної освіти змінює майже всі умови життя дитини. І.В. Карапузова зазначає, що ці зміни обрушуються на дитину майже одночасно, створюючи для неї стресову ситуацію, яка без спеціальної організації може привести до невротичних реакцій [21, с.56].

Дотогож, уперіод адаптації, якправило, вдітей виникає багато страхів. Найбільш поширенимиє: 1. Страх розлучатися змамою. 2. Тривога йдискомфорт від перебування внових умовах. 3. Страх залишатися знезнайомими, чужими людьми. 4. Тривога, щобатьки можуть неприємти. Цістрахи дитини єобґрунтованими, але ресурс наподолання тривоги істрахів — укожного дошкільника різний. Тому період адаптації у кожної дитини проходить по-різному і залежить від багатьох факторів:

- підготовки довідвідування закладу дошкільної освіти (розповіді про нього, знайомство звихователями тощо);

- фізичного здоров'я (відсутність хронічних хвороб, схильності до застуд);
- навичок самостійності (одягання, володіння виделкою тощо);
- режиму дня вдома та закладі дошкільної освіти.

Ускладнити адаптацію до нових умов, на думку О. Осадько, можуть:

1. Невідповідність психологічного й хронологічного віку.
2. Надмірна чутливість нервової системи дитини, що зумовлює вразливість, хворобливі реакції на будь-які невизначені ситуації. Часто ці реакції набувають психосоматичного характеру: дитина погано себе почуває, починає часто хворіти.
3. Ускладнена здатність дитини змінювати звичний ритм і спосіб життя. Підготовку до нових умов таких дітей варто розпочинати заздалегідь: ходити «в гості» до групи на кілька годин, знайомитися з дітьми.
4. Невдалі педагогічні впливи.
5. Неврахування дорослими егоцентричної пізнавальної позиції малюка, яка зумовлює високу навіюваність дошкільника. Так само як дитина приписує свої думки іншим, вона може «заряджатися» чужими оцінками, ставленнями, почуттями. Якщо батьки в тривозі – дитина перейматиме їхній стан.
6. Ігнорування потреби в любові дитини. У дошкільника вона має свою специфіку: «мене люблять, якщо я хороший». Дошкільний заклад дитина може полюбити лише тоді, коли її вважають там хорошою. Якщо нею незадоволені, роблять зауваження, то значить «не люблять». Дотогож, критика зовсім не спонукає дитину виправитися, адже через вікові особливості свого мислення дошкільник ще нездатний її проаналізувати і сприймає цілісно.

На думку А.М.Богущ, Н.В.Гавриш, О.Д.Мойсак, Р.В. Тонкової-Ямпольської, у будь-якої дитини зміна умов життя, звикання до нового середовища викликає стрес і напругу, що проявляється, головним чином, на психо-емоційному і фізіологічному рівні дитини.

Існує ряд показників, які характеризують особливості адаптації дитини до нового організаційного колективу.

На фізіологічному рівні основними показниками звикання дитини до закладу дошкільної освіти є стан її здоров'я, сон, апетит. На психоемоційному рівні: емоції, поведінка і соціальні контакти[17, с. 135-137;32; 47].

Пристосування до нових умов залежить від психофізіологічних і особистісних особливостей дитини: від сімейних стосунків, від умов перебування в ЗДО. Для того, щоб дитина дошкільного віку адаптувалася до вимог закладу дошкільної освіти, необхідні деякі внутрішні умови і відповідні зовнішні впливи. У початковий період перебування дитини в закладі дошкільної освіти труднощі переживають більших дітей. Проте цей період триває недовго і порівняно легко долається. Завжди нелегко звикають до дитячого закладу діти, які особливо надмірно опікувані, залежні від батьків, що звикли до виняткової уваги, невпевнені у собі. [45].

В адаптації дошкільника важливу роль грає спілкування.

За рівнем розвитку спілкування дітей можна розділити на три групи (Н.Д.Ватутіна,Т.І.Науменко, І.П.Педченко,О.С.Чернова):

1 група – це діти, у яких переважає потреба у спілкуванні тільки з близькими дорослими. Такі діти, глибоко переживають розставання з близькими. Досвіду спілкування зі сторонніми вони не мають, не готові вступати з ними в контакт. У даних дітей у поведінці досить довго зберігаються занепокоєння і плаксивість.

2 група – це діти, у яких сформувалася потреба у спілкуванні не тільки з близькими, але і з іншими дорослими, які не є членами сім'ї. Дітям даної групи в період звикання властиво неврівноважене емоційний стан.

3 група – діти, які відчують потребу в активних самостійних діях і спілкуванні з дорослими. Для них характерний спокійний, врівноважений емоційний стан. Вони включаються в предметну самостійну діяльність або в сюжетно-рольову гру, встановлюють позитивні взаємини з дорослими і однолітками. Грають часто самостійно.

При вступі дошкільний заклад більше труднощів відчувають діти, яких можна умовно віднести до 1 групи. Як правило, чим вужче коло спілкування в

сім'ї, тим довше проходить процес адаптації. Легше адаптуються діти, умовно віднесені до 3 групи.

У процесі адаптації дитини до нових умов розширюється зміст спілкування, що протікає приблизно у рамках трьох етапів:

I етап – потреба в спілкуванні з близькими дорослими як потреба в отриманні від них ласки, уваги і відомостей про оточуючий світ;

II етап – потреба в спілкуванні з дорослими як потреба в співпраці і отриманні нових відомостей про довкілля;

III етап – потреба в спілкуванні з дорослими на пізнавальні теми і в активних самостійних діях.

Діти першої групи практично мають пройти всі три етапи. Тому адаптація таких дітей проходить тривало, з ускладненнями (до 2-3 місяців).

Діти другої групи проходять два етапи в процесі звикання (від 7 до 20 днів). А для дітей третьої групи, які з перших днів відчують потребу в активних самостійних діях і спілкуванні з дорослим на пізнавальні теми, – кінцевий етап є першим, і тому вони звикають швидше за інших (від 2-3 до 10 днів) [13; 33; 38; 51].

Як правило, ослаблені діти важче адаптуються до нових умов. Вони частіше захворюють, важче переживають розлуку з близькими.

Як наголошує Т.І.Науменко, діяльність спілкування має свій зміст і етапи розвитку. В процесі звикання вирішальне значення розвиток форм спілкування. Так, діти першої групи, незалежно від віку, на першому етапі звикання неодмінно потребують безпосередньо-емоційного спілкування, і лише на другому етапі звикання – в ситуативно-дієвому. Тому вихователем повинні бути вибрані і відповідні засоби спілкування: усмішка, ласка, увага, жест, міміка та ін. – на першому етапі. Показ дії, вправління, сумісні дії з дитиною, доручення і т.п. – на другому етапі [27, с.26].

Досвід спілкування дитини з оточуючими, одержаний дитиною до вступу в заклад дошкільної освіти визначає характер її адаптації до нових умов. Тому саме знання змісту потреб дитини в спілкуванні є тим ключиком, за допомогою

якого можна визначити характер педагогічних дій до неї в адаптаційний період [33, с.17-18].

На жаль, вихователь іноді не надає значення організації спілкування, тому часто воно протікає стихійно. Вихователі вчать дитину грати, вчитися, працювати і дуже рідко вчать його спілкуватися.

На думку О.Д. Мойсак, Р.В. Тонкової-Ямпольської, при вступі в заклад дошкільної освіти розрізняють три ступені проходження адаптаційного періоду: легка адаптація – дитина відповідно нормі додає у вазі, адекватно поводить себе в колективі, не хворіє протягом першого місяця відвідування закладу; адаптація середньої тяжкості – зрушення нормалізуються протягом місяця, дитина на короткий час втрачає у вазі; може наступити одноразове захворювання тривалістю 5-7 днів, є ознаки психічного стресу; важка адаптація триває від 2 до 6 місяців; дитина часто хворіє, втрачає вже отримані навички, може настати як фізична, так і психічне виснаження організму. Дітям, що мають відхилення в поведінці (агресивність, тривожність, гіперактивність і т.п.), невротичні розлади, важко адаптуватися до нових соціальних умов [32, с. 203-205; 46].

О.М. Байер вважає, що адаптаційні труднощі можуть виникати і в досить зрівноважених та емоційно благополучних дітей. Таким дітям надто важко змінювати ритм і спосіб життя, їх підготовку до дитячого закладу доцільно починати заздалегідь: зустрічатися з майбутніми одногрупниками. Надалі таким дітям без крайньої необхідності не варто змінювати групу або вихователя [7, с.53].

Особливої уваги вимагають діти із слабким типом нервової системи. Таких дітей до дитячої освітньої установи слід привчати поступово, привертати до цього близьких їм людей. Вихователь повинен заохочувати, підбадьорювати і допомагати їм.

Неврахування дорослими егоцентричної пізнавальної позиції дитини. Така позиція, за Ж. Піаже, зумовлює високу навіюваність дитини: так само, як вона приписує свої думки іншим, вона може "заражатися" чужими оцінками, ставленнями, почуттями. Якщо всім смішно — дитина сміється, якщо всі

обурені — вона теж. Якщо всі у захваті від дитсадка — вона теж буде у захваті. Отже, для того щоб дитина через свій егоцентризм могла перейнятися позитивним ставленням до ЗДО, контекст, в якому про нього згадують, має бути емоційно-позитивним, пов'язаним з успіхами дитини, а не з її невдачами[49].

Експериментальні дослідження (Н.Д. Ватутіна, Н.М. Захарова, О.Л. Кононко, С.П. Нечай) свідчать про те, що пристосування до дошкільного навчального закладу відбувається значно легше за умови включення дитини в різні види діяльності: спілкування, музично-театралізовану, предметно-практичну, ігрову. З огляду на це, слід сповна використовувати адаптаційно-розвивальні можливості ігрової діяльності [13;18; 22;37].

Обґрунтування вибору гри, як засобу соціальної адаптації, забезпечується її розумінням, по-перше: як провідного виду діяльності дітей дошкільного віку (О.М. Леонтьєв) [30]; по-друге: як ефективного розвивального середовища (С.Л. Рубінштейн) [41]; по-третє: як способу включення дитини в соціальні відносини (Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, О.П. Усова та ін.) [14; 52]. Гра допомагає: розвивати здібність дитини до емпатії, співпереживання; формувати позитивне ставлення до однолітків.

О.М. Байер засвідчує, що гра є засобом самореалізації дитини: тут вона може апробувати себе в різних ролях і ситуаціях, що значно полегшує процес прийняття соціальних норм у реальному житті, розширенню кола соціальних зв'язків новеньких, а отже, їхню адаптацію [7].

Саме тому, на думку С. Нечай, необхідна цілеспрямована організація життя молодшого дошкільника, яка б вела до найбільш адекватного, безболісного пристосування дитини до нових умов, дозволяла б формувати позитивне ставлення до закладі дошкільної освіти [37, с.64-77].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу виявити об'єктивні причини та фактори, від яких залежать характер і тривалість процесу адаптації дошкільників, а саме: вік дитини, стан здоров'я, сформованість досвіду

спілкування, індивідуальні особливості вищої нервової діяльності, рівень соматичного і психічного здоров'я та соціального розвитку.

Якщо не буде відповідним чином організованого спілкування, ігрова діяльність дитини, яка щойно вступила до закладу дошкільної освіти, звикання її не лише затримається, але й ускладниться.

На жаль, проблеми адаптації можуть подолати не усі діти. Погана адаптація може спричинити розвиток неврозу в дитини. Якщо адаптація до закладу дошкільної освіти не відбулася протягом пів-року й більше, це сигнал, що з дитиною в повному обсязі не все гаразд і слід звернутися до спеціаліста.

Від того, наскільки правильно вихователь створить необхідні умови, які сприятимуть задоволенню потреби, залежатиме характер і тривалість адаптаційного періоду.

РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Особливості поведінки дошкільників у період адаптації

На думку О.М. Байер, проблема формування соціально спрямованої поведінки є однією з провідних у вихованні дошкільників. Вміння розуміти інших людей, піклуватися про них, регулювати спалахи гніву має виступати основним здобутком дошкільного дитинства [3, с.56].

Чи є соціальна поведінка вродженою, чи вона формується згодом? Відповіді на це запитання значно розходяться у різних поведінкових теоріях.

Соціобіологічна теорія соціальної поведінки стверджує, що піклування про інших є вродженою властивістю людини і виникає з простого співчуття. Соціобіологи вважають, що діти генетично запрограмовані допомагати іншим і забезпечувати таким чином самовиживання та виживання роду.

І. Ю. Кулагіна наголошує на тому, що соціальну поведінку більшість дітей просто запозичують у батьків і їм не треба кожного разу входити у становище іншого, щоб відчувати співпереживання. Відомо, що частота прояву соціальних моментів у поведінці (як і актів агресії) може зростати внаслідок навчання через наслідування, а також завдяки заохоченню. Наприклад, якщо діти спостерігали щедрість із боку інших або їх хвалили за їхню власну щедрість, то ця риса у них отримала стимул для розвитку [29, с.124– 130].

Відповідно до теорії розумового розвитку, поведінка дитини може набувати соціального характеру лише тоді, коли з'явиться здатність ставити себе на місце іншого. Поки мислення дитини залишається егоцентричним, вона не може відчувати, чого прагне інший.

Заспостереженнями Т. І. Науменко діти, що вступають до закладу дошкільної освіти, поведуться неоднаково. Значною мірою це визначаються тими потребами, які склалися до моменту приходу дитини в групу [33, с.21-22].

У практиці нерідкі випадки, коли дитина в перші дні приходить в групу спокійно, самостійно вибирає іграшки і починає з ними грати. Але, одержавши, наприклад, за це зауваження від вихователя, різко і в негативний бік змінює свою поведінку [13;17;43].

Як зазначає Р.С. Немов, процес становлення соціальної поведінки має свої закономірності. Від одного до трьох років будь-який конфлікт що раптово виник, може призвести до бурхливої емоційної реакції дитини, оскільки механізми внутрішнього контролю в неї ще не сформовані. У віці до двох років подібні спалахи скороминущі, не пов'язані зі справжньою агресивністю. Але пізніше можливі прояви справжньої агресивності з погрозовими жестами та звуками [35, с.243].

На нашу думку, кожний із розглянутих підходів має право на існування. Діти мають певні задатки до співчуття від природи (хтось більші, хтось менші); вони засвоюють схвалені (і не схвалені) дії у процесі спілкування, їхня діяльна поведінка стає більш свідомою і незалежною по мірі того, як у них розвивається розумова здатність ставити себе на місце інших.

Р.П.Ефімкіна звертає увагу на те, що дуже часто в процесі адаптації не враховується потреба в любові дитини (у дошкільника ця потреба має свою специфіку: "мене люблять, якщо я хороший"). Наявність потреби визначає, що дитина може любити дитячий заклад тільки за умови, що її там вважають хорошою". І даремно сподіваються дорослі, що спонукатимуть дитину виправитись, оскільки через особливості свого мислення (центрацію, незворотність, бажання емоційних ставлень тощо) дитина ще не аналізує критичні зауваження, а сприймає їх цілісно ("Йти до цієї виховательки я не хочу. Якщо вона вважає мене поганою, то я і буду погано поводитись"). Усі ці установки, як правило, не усвідомлюються дитиною, але досить яскраво проявляються в її поведінці. Такі протестові акції дитини дорослі часто називають упертістю [15, с.124].

Це пов'язано із зміною самосвідомості дитини. Дитина прагне виявляти самостійність приймати рішення і отримувати схвалення за свої досягнення.

Оптимальним підходом до дітей-"впертюхів" убачається створення для них умов, за яких вони б відчували: їхня самостійність приймається й цінується. Тому варто засвоювати такі прийоми організації співпраці, за яких діти могли би приймати власні правильні рішення і отримувати схвалення за це.

Часто причиною неврівноваженої поведінки дітей буває неправильна організація діяльності дитини: коли не задовольняється його рухова активність, дитина не отримує досить вражень, відчуває дефіцит в спілкуванні з дорослими.

Зриви в поведінці дітей можуть відбуватися внаслідок того, що невдоволені своєчасно його органічні потреби – незручність у одязі, не своєчасно нагодований, не виспався [15].

У той самий час для незначної кількості дітей, дошкільний заклад лишається чужим середовищем, унаслідок чого у процесі адаптації до нього виникають певні відхилення в поведінці. Як правило, це відбувається на фоні нормального розумового розвитку. В.П.Шпак зазначає, що порушення в поведінці дитини можуть наставати в різні вікові періоди, проте найбільш вразливим вважаються раннє дитинство.

Ігнорування вихователем особливостей типів нервової системи дитини в період адаптації до дошкільної установи може привести до ускладнення в її поведінці. Наприклад, суворість до дітей неупевнених, нетовариських викликає у них сльози, небажання знаходитися в закладі дошкільної освіти. Різкий тон звертання викликає у легко збудливих дітей надмірне збудження, неслухняність, у них з'являється неврівноважена поведінка [10; 14;17; 25].

Т.І. Науменко вважає, що часто причиною неврівноваженої поведінки дітей буває неправильна організація діяльності дитини: коли не задовольняється її рухова активність, дитина не одержує достатньо вражень, відчуває дефіцит у спілкуванні з дорослими. Незадоволені своєчасноорганічні потреби – незручність в одязі, дитина несвоечасно нагодована, невиспана [33, с. 9-10].

Таким чином, Розвиток рефлексії та емпатії збагачує внутрішній світ дитини, насичує новим змістом її спілкування, робить поведінку соціально спрямованою.

Ретельний гігієнічний догляд, методично правильне проведення всіх режимних процесів: сну, годування, туалету, своєчасна організація самостійної діяльності дітей, занять, здійснення правильних виховних підходів до них є запорукою формування правильної поведінки дитини в закладі дошкільної освіти.

Якщо вихователь не бере до уваги, які потреби визначають поведінку дитини, педагогічні дії його будуть безсистемними, випадковими за характером.

Успішне закінчення адаптаційного процесу дитини в умовах закладу дошкільної освіти характеризується: спокійним, бадьорим, урівноваженим настроєм протягом дня, адекватним ставленням до пропозицій дорослих, спілкування з ними та з однолітками, не конфліктувати; бажанням їсти самостійно; спокійним денним сном у групі до призначеного часу.

2.2. Форми роботи батьків з організації процесу адаптації дитини до нових умов

Вступ дитини в дошкільний заклад викликає, як правило, серйозну тривогу у дорослих. І не даремно. Від того, наскільки дитина в сім'ї підготовлений до переходу в заклад дошкільної освіти, від того як проходить звикання дитини до нового режиму, до незнайомих людей залежить її фізичний і психічний розвиток і термін адаптаційного періоду.

Полегшити адаптацію дитини до дошкільного закладу – одне з основних завдань батьків. Але, на жаль, нерідко батьки зустрічаються з персоналом закладу дошкільної освіти лише тоді, коли вперше приводять свою дитину в групу. Батьки не завжди в належній мірі усвідомлюють, що, прийшовши в заклад дитячий, дитина потрапляє в інші умови, істотно відмінні від сімейних.

В сім'ї батьки для дитини є постійними вихователями. У закладі дошкільної освіти вихователі змінюватимуть один іншого, можуть бути різні за характером вимогами, за тоном спілкування.

Якщо дитина вдома капризує, скоює небажані вчинки, одні батьки все прощають, інші – карають, треті – уважно аналізують причини такої поведінки.

Часто дитина раннього віку не може швидко і безболісно звикнути до змін, особливо якщо їй у цьому не допомагають дорослі. Тому неодмінною умовою благополучної адаптації дитини є єдність вимог, прийомів і методів дії, узгодження тактики введення дитини в систему громадського виховання.

Під час вступу дитини до закладу дошкільної освіти особливе значення має її фізична підготовленість. Організм дитини перших років життя більшепідвладний захворюванням, батьки повинні загартовувати її. Важливим засобом гартування є повітряні ванни і водні процедури.

Одягу дитини також слід надавати увагу. Якщо його надмірно кутати, то внаслідок недосконалості терморегуляції малюк може легко спітніти, а це веде до охолодження організму і простудних захворювань. А дуже легкий одяг також може стати причиною захворювання.

Т.І. Науменко вважає, одним з факторів, який дуже важливий для процесу адаптації, є режим дня дитини в сім'ї. Невідповідність домашнього режиму з режимом дитячої установи негативно впливає на стан дитини, вона стає млявою, капризною, байдужою до того, що відбувається [27, с.31].

Для самопочуття дитини в адаптаційний період велике значення має те, якою мірою сформовані у неї необхідні культурно-гігієнічні навички і звички, навички самообслуговування (одягання, харчування), тим часом не у всіх сім'ях надається достатня увага формуванню вказаних навичок і звичок.

Заклад дошкільної освіти є тією педагогічною установою, яка може і повинна дати батькам кваліфіковані рекомендації щодо підготовки дитини до умов громадського виховання.

Як зазначає І.В. Карапузова, проводячи бесіди з батьками майбутніх вихованців дошкільного закладу, педагог повинен розкрити основні

закономірності формування навичок і звичок, їх послідовність. Він може показати характерні помилки, дати поради, як відвернути малюка від небажаних звичок, розкрити значення своєчасного формування необхідних навичок і корисних звичок для загального розвитку дитини і для його хорошого самопочуття в адаптаційний період [21, с.56].

Завдання вихователя– заспокоїти насамперед дорослих: запросити їх оглянути групові приміщення, показати шафка, ліжко, іграшки, розповісти, чим дитина буде займатися, у що грати, познайомити з режимом дня, разом обговорити, як полегшити в період адаптації.

У свою чергу, батьки повинні уважно прислухатися до порад педагога, приймати до уваги його консультації, спостереження та побажання. Якщо дитина побачить хороші, доброзичливі відносини між своїми батьками і вихователями, вона набагато швидше адаптується в новій обстановці [15, с. 68-70].

Багато батьків прагнуть правильно виховувати дітей, але у них не завжди вистачає на це знань і досвіду. В одних сім'ях надмірно опікають дітей, вважаючи, що дитина нічого самостійно робити не може. Батьки попереджають кожен її дію, будь-яку спробу самостійності, улещують будь-яку примху. Є такі батьки, які відносяться до дітей дошкільного віку як до маленьких дорослих, пред'являючи до них великі і часто непосильні вимоги. Нарешті, зустрічаються і такі батьки, які вважають, що основна роль у вихованні належить закладу дошкільної освіти.

Але, для того щоб адаптаційний період дитини пройшов легко, а також з метою значного зниження емоційного напруження, дуже важлива робота батьків дітей, які тільки-но планують відвідувати заклад дошкільної освіти, вихователем.

Різний характер реагування на вчинки дитини– також важлива межа, яка відрізняє умови виховання в сім'ї від умов в дошкільному закладі [33, с.30-31].

Доцільно рекомендувати батькам у перші дні приводити дитину тільки на прогулянку – так їй простіше познайомитися з вихователями та іншими дітьми,

а також щоб вона не була свідком сліз і негативних емоцій інших дітей при розлученні з батьками.

Дотримання правил прийому новачків дасть змогу встановити довірливі стосунки з ними та їхніми сім'ями, а також, що особливо важливо, зберегти здоров'я дітей.

Батькам необхідно:

–дізнатися, який розпорядок дня у групі, і наблизити режим дитини вдома до розпорядку дня в групі;

–розказати дитині, що позитивного є в дитячому закладі (знайомство з новими друзями, яскраві книжки, гарні іграшки, багато веселих розваг тощо). Важливо, щоб дошкільник не боявся, — тоді йому легше звикати. У жодному випадку не погрожувати дитячим закладом як покаранням за дитячі огріхи, а також за його неслухняність;

–відвідати дитячий садок у той час, коли діти на прогулянці, познайомити свого дитину з вихователькою та дітьми групи;

–готувати дитину до тимчасової розлуки з вами. Налаштуйте її на позитив. О. Крамаревич вважає, що неможна говорити дитині, яка йде в дитячий заклад фраз: «Неплач, інакше віддам тебе в дитячий садок!» Такі слова формують у дитини негативне ставлення до закладу дошкільної освіти як до місця, куди її віддадуть, якщо вона буде поводитися неналежним чином. «Небійся! Вихователька не буде тебе ображати» тощо;

–не обговорювати при дитині проблем, пов'язаних із дитячим закладом. Не відгукуйтеся негативно про вихователів і дошкільний заклад загалом у присутності дитини. У такому разі тривожність дитини не зникне взагалі;

–під час відвідування дитиною закладу дошкільної освіти, щовечора обговорювати з нею останні події в групі (друзів, ігри, заняття, події);

–у період адаптації проводити більше часу разом з дитиною (погуляти, почитати книгу разом), говорити, як ви її любите й сумуєте під час розлуки.

Важливо створювати сприятливі умови для розширення кола предметів і явищ, які діти пізнають, та для розвитку спілкування з дорослими й

однолітками. Це, на думку проф. Т.І.Поніманської, особливо актуально перед вступом дитини до дошкільного закладу, оскільки полегшує її адаптацію в ньому [31, с.40].

А показником доброї та налагодженої співпраці вихователя та батьків можна вважати: міру співучасті батьків у житті групи, позитивний тон взаємин батьків і вихователів, бажання дитини відвідувати дошкільний заклад.

Таким чином, сприятливі побутові умови, дотримання режиму харчування, сну, спокійні взаємини членів сім'ї та багато іншого – все це не тільки корисно для здоров'я, але і є основою для нормальної адаптації дитини до вступу в дошкільний заклад.

Успішний перебіга адаптації дитини до закладу дошкільної освіти багато в чому зумовлений педагогічною компетенцією батьків та їх умінням і готовністю допомогти дитині в цей період життя.

2.3. Напрями психолого-педагогічної діяльності з оптимізації процесу успішної адаптації дітей до умов закладу дошкільної освіти

Для вивчення стану проблеми дослідження ми провели констатувальний експеримент. На першому етапі проводиться така робота:

1. *Робота з батьків.* Їм було запропоновано відповісти на запитання: Як ви готуєте дитину до вступу в заклад дошкільної освіти? Проведено анкетування (див. Дод. А). Аналіз результатів показав, що така робота майже не проводиться.

2. *Робота з вихователями.* Основними методами дослідження були бесіда з вихователями, спостереження за навчально-виховним процесом у групах. Під час бесід ми намагались отримати відповіді на питання: Які труднощі вихователі відчувають у процесі роботи з адаптації молодших дошкільників до закладу дошкільної освіти?

Результати аналізу показують, що вихователі розуміють необхідність такої роботи, використовують різноманітні засоби, методи, прийоми роботи, але зазначають, що відчувають труднощі в роботі, тому що недостатньо методичних

рекомендацій для проведення такої роботи. Тому така робота не є систематичною.

3. *Робота з дітьми.* Визначення рівня адаптації дітей до закладу дошкільної освіти.

Для дослідження було взято 2 групи дітей молодшого дошкільного віку (одна – експериментальна, друга – контрольна). Метою нашого обстеження було виявити: З яким настроєм приходить дитина в групу? Як прощається з батьками? Як спілкується з дітьми? (вихователем)? Як виконує режимні моменти?

Для оцінки результатів ми пропонуємо три рівня: високий, середній, низький рівень.

Результати констатувального експерименту представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Рівні сформованості у дітей здатності до адаптації(початок роботи)

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Кількість	Всього(%)	Кількість	Всього(%)
Високий	1	3,8	2	4,2
Середній	13	50	12	50
Низький	12	46,2	11	45,8

На основі отриманих даних можемо констатувати, що результати в контрольній та експериментальних групах майже однакові і відповідає середньому, низькому та частково високому рівням.

Враховуючи данні констатувального експерименту, ми запропонували удосконалену методику роботизадаптації дітей до нових умов, що буде проводитись в експериментальній групі (в контрольній групі робота будн проходить традиційно). Методика включає такі етапи:

1. Робота з батьками:

–психолого-педагогічна просвіта батьків з питань полегшення адаптації до дитячого садка (індивідуальні бесіди, консультації);

– поступове збільшення тривалості перебування дитини у закладі дошкільної освіти (спочатку — тільки прогулянка, гра; потім — прогулянка, обід; через кілька днів — прогулянка, обід, сон і т. п.);

– розширення кола близьких людей, які приводять дитину до закладу дошкільної освіти (не тільки мама, а й тато, сестра, дідусь,— це полегшує прощання).

На підставі отриманих результатів було розроблено навчально-виховний план в експериментальній групі спрямований на удосконалення роботи адаптації дошкільників до закладу дошкільної освіти (ЗДО), який містить в собі заняття, прогулянки, розгляд ілюстрацій, бесіди, дидактичні ігри, тренінги тощо.

Опишемо роботу вихователя.

Перший день перебування дитини в закладі дошкільної освіти обмежується знайомством із вихователем, дітьми, груповим приміщенням. У наступні дні вихователь уважно спостерігає за поведінкою новачків в групі, надає додаткові консультації батькам. При цьому вихователь намагається якомога більше уваги приділяти новій дитині.

Т.І. Науменко вважає, що в умовах виховання дітей молодшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти, необхідний індивідуальний підхід до дитини, що обумовлюється, з одного боку знанням психолого-фізіологічних і фізичних особливостей дитини, так і з урахуванням її емоційного настрою та стану здоров'я. З іншого боку вихователь суворо узгоджує свої дії з програмними завданнями виховання і розвитку дошкільника [33].

Вихователь повинен встановити контакт з дитиною в перший же день. Але треба пам'ятати, якщо у дитини не сформований досвід спілкування з незнайомими людьми, на всі дії вихователя вона реагує негативно: плаче, прагне віддалитися. Їй потрібен більш тривалий час, щоб звикнути, перестати відчувати страх перед вихователем. Якщо нервозність, сльози заважають дитині правильно і швидко сприйняти добре ставлення до неї вихователя, у такому разі,

на думку Т.І. Науменко, доцільно дозволити мамі побути в групі. В її присутності дитина заспокоюється, страх перед незнайомим дорослим зникає, дитина починає виявляти цікавість до іграшок тощо [33, с.19-20].

На думку О.М. Байєр, будь-які присоромлення або незадоволення поведінкою дитини погіршують її емоційний стан та підсилюють невротичні явища. І навіть якщо останні з часом зникають, наслідки психологічних травм у вигляді почуття неповноцінності, невпевненості у собі, пасивності залишаються на все життя [7, с.54]

Вихователю треба зустрічати дитину вранці з добрим ставленням до неї, проявив максимум терпіння до будь-якого з прохань і навіть вередувань дитини, щоб заслужити її довіру.

Активно працювати з сім'єю дошкільника, дізнається від батьків, про поведінку дитини вдома, про її звички й уподобання, індивідуальні особливості. Це полегшить роботу з адаптації дитини до нових умов.

2. Робота з дошкільнятами.

Для визначення готовності дітей (експериментальної групи) до вступу в заклад дошкільної освіти прогнозу їх адаптації до нових умов, застосовуються психолого-педагогічні параметри, які об'єднані в три блоки: – поведінка дітей, пов'язана з задоволенням органічних потреб; – нервово-психічний розвиток; – риси особистості [6, с.18].

Проводяться стереження за дітьми під час режимних моментів, а потім, з опорою на ці блоки складається карта готовності дитини до вступу в дошкільний заклад.

Цілеспрямованості спостережень та об'єктивності висновків сприяє використання тестів контролю поведінки новачків.

1. Настрій дитини: а) бадьорий — позитивно ставиться до навколишнього, реакції емоційно забарвлені, часто усміхається, сміється; охоче контактує з іншими; б) спокійний — позитивно ставиться до навколишнього, на ініціативу відповідає, але сама не виявляє її, позитивні емоції проявляються меншою мірою; в) дратівливий, збуджений — спостерігаються афективні

спалахи збудження, вередування, плач, часто виникають конфлікти з іншими; г) пригнічений— спостерігаються в'ялість, бездіяльність, пасивність, замкнутість, сум, тихий і довгий плач; д) несталий — швидко переходить від одного настрою до іншого, може бути веселою, сміятися й одразу ж плакати, часто конфліктує, буває замкнутою.

2. Сон (засинання, характер сну, тривалість): засинання — швидке, повільне (більше 10-15 хв.), спокійне, неспокійне, з додатковими впливами; характер сну — глибокий, неглибокий, спокійний, неспокійний; тривалість сну — короткий, тривалий, відповідно до віку.

3. Апетит: хороший, поганий, вибіркоче ставлення до їжі.

4. Поведінка під час неспання (активна, малоактивна, пасивна): активна — дитина зайнята діяльністю; малоактивна — не завжди зайнята, активна діяльність змінюється періодами бездіяльності; пасивна — переважає бездіяльність.

5. Комунікательність (висока, середня, низька): висока—дитина здійснює ініціативні дії щодо дорослих, інших дітей, вирішує конфліктні ситуації справедливо, самостійно, у разі потреби звертається за допомогою до дорослих, може правильно оцінити свою поведінку; середня — сама не виявляє ініціативи, але відповідає на ініціативні дії з боку інших, у разі конфлікту звертається за допомогою до дорослих, правильно оцінює свою поведінку; низька — на ініціативні дії не відповідає і сама не виявляє ініціативи, на конфлікти реагує слізьми, криком, не може оцінити поведінку свою й інших.

Аналізуючи спостереження і використовуючи метод діагностики, робиться прогноз адаптації дитини до нових умов життя в закладі дошкільної освіти, визначаються проблеми, які можуть виникнути в період адаптації.

Також узагальнюються висновки спостережень щодо рівня розвитку: мовлення дитини, навичок самообслуговування, ігрових навичок (відповідно до віку): високий; середній; низький; щодо індивідуальних особливостей поведінки: доброзичливість — агресивність; ініціативність — пасивність;

повільність — рухливість; зацікавленість іграми, заняттями — байдужість; контактність — замкнутість та ін.

Результати обстеження дитини фіксуються у щоденнику адаптації.

Заповнюється карта нервово-психічного розвитку (див.Дод. Б)

Своєрідною інформативною пам'яткою для вихователя слугують перелічені нижче психолого-педагогічні умови забезпечення процесу адаптації дітей до відвідування закладу дошкільної освіти:

1. Поступове вироблення в дитини звички дотримуватися певного гнучкого режиму дня.

2. Формування навичок самообслуговування (вміння самостійно їсти, вдягатися, складати іграшки, одяг тощо).

3. Розвиток ігрових навичок, навичок спілкування. Поступове розширення кола знайомств дитини.

4. Організація позитивного емоційного спілкування дитини з вихователем і персоналом дитячого садка.

5. Обладнання групової кімнати має передбачати можливість здійснення індивідуальних ігор, занять, задовольняти прагнення дитини побути самій або наодинці з вихователем.

6. Забезпечення міжвікового спілкування дітей, як однієї з найефективніших умов успішної адаптації до нового побуту.

7. Забезпечення змістовної діяльності дошкільнят з урахуванням індивідуальних інтересів кожної дитини та її вікових можливостей.

8. Проведення спеціальних ігрових комплексів, спрямованих на розширення кола спілкування, вироблення впевненості, зняття тривожності, страхів.

Завдяки забезпеченню цих та інших умов у дітей-новачків досить швидко відновлюється сон, апетит. Щоправда, тривалішим є процес нормалізування емоційної сфери дитини, яка і повинна стати предметом особливої турботи психолога, вихователів, батьків.

Вихователь повинен враховувати як рівень сформованості наочно-ігрових дій дітей, так і їх готовність до спілкування у діях з дорослими і з дітьми в групі.

Умови для адаптації дітей раннього віку в групі.

Для того щоб процес звикання до закладу дошкільної освіти не затягувався, необхідно наступне: – створити емоційно сприятливу атмосферу в групі; –сформувати в дитини позитивну установку до закладу дошкільної освіти. Це залежить в першу чергу від уміння і зусиль вихователів створити атмосферу тепла, затишку і доброзичливості в групі. Якщо дитина з перших днів відчує це тепло, зникнуть його хвилювання і страхи, набагато легше пройде адаптація.

Для цього меблі в групі краще розмістити таким чином, щоб вони утворили маленькі кімнатки, в яких діти будуть відчувати себе комфортно, зможуть побути наодинці, пограти та відпочити. У групі необхідний і спортивний куточок, який задовольнив би потребу дітей в русі.

Одне із завдань адаптаційного періоду – допомогти дитині якомога швидше і безболісніше освоїтися в новій ситуації, відчувати себе впевненіше. Для цього необхідно: ознайомити дитину з приміщеннями закладу (музична зала, медкабінет тощо), з педагогами та персоналом дошкільної установи; з групою (ігрова, спальня та ін кімнати); встановити відкритих, довірливих відносин між вихователями та дітьми та зближення дітей між собою.

Якщо в дитини є проблеми зі сном, викликані не тільки внутрішньою напругою, але і навколишнім оточенням і дитина відчуває себе незатишно у великій кімнаті, можна зробити приліжкову завіску. Вона може вирішити ряд проблем: створити відчуття психологічного комфорту, захищеності, надати спальні затишний вигляд, крім того дозволити дитині взяти улюблену іграшку, принесену з дому, з якою вона лягає спати.

На думку А.М. Богуш, Н.В. Гавриш та ін., необхідно всіляко задовольняти надзвичайно гостру в період адаптації потребу дітей в емоційному контакті з дорослим (ласкаво поводитись з дитиною). Дуже добре мати в групі "сімейний"

альбом з фотографіями всіх дітей групи та їх батьків. У цьому випадку маля в будь-який момент зможе побачити своїх близьких і вже не так тужитиме за домом [17, с. 35-36].

Кожний вид діяльності – є важливою умовою залучення дитини до соціальної дійсності. Виходячи із завдань ознайомлення дітей з соціальною дійсністю, що розв’язуються безпосередньо в діяльності, усі види діяльності дітей можна об’єднати у дві групи:

- види діяльності, які дозволяють дитині “увійти в соціальний світ” уявному плані (гра, зображувальна діяльність, конструювання);
- види діяльності, які дають можливість дитині прилучатися до світу людей в реальному плані (предметна діяльність, праця, спостереження, спілкування, навчальна діяльність) [43].

Як зазначає, Т.І. Поніманська, знання, якими оволоділи діти в процесі діяльності, повинні не тільки нести інформацію, а й виявляти почуття, що породжують емоції. [39, с.308].

Для визначення емоційного стану, що відображає ставлення дитини до закладу дошкільної освіти можна провести колірну діагностику «Будиночки» (Е.Ю. Фірсанова). Дана методика проводиться індивідуально два рази з кожною дитиною: на початку відвідування дитячого садка і після першого місяця проведення занять. (див. Дод. В).

Діяльність є водночасумовою і засобом активного пізнання дитиною соціального світу. Саме діяльність дає дитині можливість оволодіти знаннями, виявляти своє ставлення і набувати практичних навичок взаємодії з оточуючим світом.

Процес адаптації полегшують: емоційний контакт; тактильний контакт; музичні заняття; ігри з піском і водою; малювання; казкотерапія.

Молодші дошкільники ще не володіють мовою настільки, щоб висловити чітко свої почуття і емоції. Невиражені емоції (особливо негативні) накопичуються і в кінці кінців прориваються сльозами, які з боку виглядають

незрозумілими, тому що ніяких зовнішніх причин для такого прояву емоцій немає.

Психологи та фізіологи встановили, що образотворча діяльність для дитини не стільки художньо-естетичне дійство, скільки можливість виплеснути на папір свої почуття.

Запорукою позитивного емоційного стану дитини (за О.С. Чернової) є обов'язкове виділення часу на індивідуальні бесіди та проведення занять. Для кращого розвитку емоційно – вольової сфери вихованця необхідно розвивати словниковий запас дитини (активний і пасивний словник) для характеристики своїх почуттів: наприклад, слово „щасливий” розширити за допомогою слів: радісний, веселий, дружелюбний, задоволений, спокійний, поруч з цим слід розширити поняття „засмучений” за допомогою слів: роздратований, спантеличений, нестямний й тощо. Вихователь повинен уникати символізму, щоб у висловлюваннях про реальні речі не було прихованих символічних ідей. Використовувати слова за прямим значенням. Під час спілкування педагог має пояснювати дошкільнику значення слів, яке відповідає рівню його розвитку [51, с.56].

Відомо, що ігри з піском і водою мають великі розвиваючі можливості, але в період адаптації вони мають заспокійливу і розслаблюючу дію. Бажано в груповій кімнаті мати куточок піску і води. Діти можуть купати у воді гумових ляльок та іграшки, пускати по воді кораблики, грати з піском.

Наприклад, гра «Ку-ку». У пісочниці закапати іграшку так, щоб було видно більше половини іграшки. Запитати: Хто (що) там сховався? Вгадате! Розповісти правила гри. Показати, як треба грати (відкопувати), щоб можна було дізнатися, яка іграшка була захована. Дозволити дітям пограти самостійно.

Необхідно пам'ятати, що результат навчально-виховного процесу залежить, насамперед, від особистості педагога, його поведінки, діяльності.

Закономірно, що таке складне завдання спроможний виконати тільки педагог із високим професійним рівнем.

За висловлюванням Т. І. Поніманської – педагог є старшим другом дітей, але насамперед, їхнім наставником, керівником. Тому дружні взаємини вихователя й дітей не повинні переходити у фамільярність та панібратство. Педагог завжди доброзичливий, але не ліберальний, чемний і делікатний, але не улесливий; охочий на похвалу, але не захвалює дітей. Особистий приклад вихователя – могутній фактор виховного впливу [39, с.101].

На думку В. О. Сухомлинського, навчально-виховна робота потребує від педагога організаторських умінь і здібностей. Це ж стосується його взаємодії з кожним вихованцем. Тому ефективність педагогічного процесу залежить від правильної організації праці педагога, його уміння об'єднати і згуртувати дитячий колектив [44, с.112].

В кінці дослідження (кінець грудня) було проведено повторне виявлення рівня адаптації дітей до закладу дошкільної освіти в експериментальній та контрольній групах.

Були запропоновані такі спостереження, що допомагають відповіді на запитання: Чи звикла дитина до закладу дошкільної освіти? З яким настроєм приходить вона в групу? Як прощається з батьками? Як спілкується з дітьми? (вихователем)? Як виконує режимні моменти? Яка кількість захворювань у дитини? Як змінилась поведінка дитини?

Результати досягнень дошкільниками сформованості рівня адаптації відображені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

**Рівні сформованості адаптації дітей до закладу дошкільної освіти
(кінець спостережень – грудень)**

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Кількість	Всього(%)	Кількість	Всього(%)
Високий	4	14,3	2	8
Середній	15	53,6	13	52
Низький	9	32,1	10	40

Порівняння результатів в експериментальній і контрольній групах показало, що в експериментальній групі кількість дітей із високим і достатнім рівнем— вища. Кількісний та якісний аналіз результатів проведеного дослідження свідчить про те, що розроблена нами методика сприяє більш успішній адаптації дітей до нових умов.

У дітей спостерігається переважання позитивних емоцій, знизилася кількість соматичних захворювань, фіксується позитивна динаміка в мовному розвитку, поведінці та емоційній сфері.

Отже, в період адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти необхідно створюються умови, котрі сприяють забезпеченню їхнього емоційного й соціального досвіду дітей, активізації їх соціальних контактів, зниженню рівня тривожності, агресивності й незахищеності, що полегшить адаптацію дітей до нових соціальних умов, допоможе їм адекватно сприймати себе та інших людей, опанувати конструктивні форми поведінки та основи комунікабельності.

Для роботи вихователя з адаптації молодших дошкільників до закладу дошкільної освіти необхідно: 1. Попереднє ознайомлення батьків з умовами роботи з закладом дошкільної освіти. 2. Поступове заповнення груп. 3. Гнучкий режим перебування дітей в початковий період адаптації з урахуванням індивідуальних особливостей молодших дошкільників. 4. Збереження в перші 2-3 тижні наявних у дітей родинних звичок. 5. Інформування батьків про особливості адаптації кожної дитини на основі адаптаційних карт.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури з теми дослідження дозволив виокремити ключові поняття даної проблеми, визначити специфіку адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти, дослідити її актуальність.

Констатуючи суттєвий внесок науковців у розробку проблеми адаптації дошкільників до закладу дошкільної освіти, зазначимо, що в їхніх працях висвітлено лише окремі аспекти.

У сучасній науці термін "адаптація" виступає багатоаспектним, виявляється на всіх рівнях життя людей та відноситься до розряду міждисциплінарних наукових понять у сфері філософії, біології, соціології, психології і педагогіки.

В окремих соціально-педагогічних дослідженнях поняття «адаптація» змішується з поняттям «соціалізація» й уживається для пояснення пристосувальної функції особистості

За визначенням Н. Ньюкомб, соціалізація – це “процес засвоєння дитиною поведінки, умінь, мотивів, цінностей, переконань і стандартів, які є характерними для її культури”.

Однією з форм реалізації процесу соціалізації є соціальна адаптація – вид взаємодії особи з соціальним середовищем. Це здатність людей змінювати свою поведінку в залежності від зміни соціальних умов.

Адаптація визначається перш за все як медико-педагогічна проблема, вирішення якої вимагає створення умов, що задовольняють потреби дітей в спілкуванні, тісної взаємодії між сім'єю і громадським вихованням, хорошого медичного обслуговування та правильної організації виховного процесу.

Вчені: А.М.Богуш, В.Ю. Верещагін, Н.В. Гавриш, І.А. Мілославова, К.В. Рубчевський, С.П. Татарова, Л.Л. Шпак, Г.І. Царегородцев розглядали адаптацію як процес входження особистості в соціальне середовище, засвоєння нею норм, правил, цінностей, нових соціальних ролей і позицій.

Адаптація – процес розвитку пристосувальних реакцій організму у відповідь на нові для нього умови.

Труднощі, що виникають у дітей в процесі адаптації, можуть призвести до самої несприятливої її форми – дезадаптації, що проявляється в порушеннях дисципліни, ігрової та навчальної діяльності, взаємовідносин з однолітками та дорослими.

Основними показниками звикання дитини до закладу дошкільної освіти на фізіологічному рівні є: стан її здоров'я, сон, апетит. На психоемоційному рівні: емоції, поведінка і соціальні контакти та стан нервової системи.

Характер і тривалість адаптаційного періоду залежить від ряду факторів: вікових особливостей розвитку дитини рівня її соматичного, психічного здоров'я, соціального розвитку та індивідуальних особливостей вищої нервової діяльності, рівня спілкування, ступеня батьківської опіки.

Від того, наскільки дитина підготовлена в сім'ї до вступу в заклад дошкільної освіти, залежить термін її адаптаційного періоду і подальший розвиток.

Неодмінною умовою успішної адаптації дитини є єдність вимог, прийомів і методів дії батьків та педагогів, узгодження тактики введення дитини в систему суспільного виховання.

Успішний перебіг адаптації до закладу дошкільної освіти багато в чому зумовлений педагогічною компетенцією батьків та їх вмінням і готовністю допомогти дитині в цей період життя.

Важливим чинником, що впливає на характер поведінки дитини в процесі звикання, є особистість самого вихователя, який повинен любити дітей, враховувати рівень їхнього розвитку та вміти управляти поведінкою дітей в складний період звикання до умов закладу дошкільної освіти.

Аналіз стану роботи в закладі дошкільної освіти із зазначеної проблеми засвідчує, що ця проблема існує, враховується, але залишається недостатньо розробленою у практичному аспекті.

Необхідною умовою для звикання дітей до дитячої установи є продумана система педагогічних дій, в яких головне місце займає організація діяльності дитини, що відповідає потребам, які визначають її поведінку.

Результат педагогічної взаємодії навчально-виховного процесу залежить, насамперед, від особистості педагога, його поведінки, діяльності.

Для роботи вихователя з адаптації молодших дошкільників до закладу дошкільної освіти необхідно: 1. Попереднє ознайомлення батьків з умовами роботи з закладу. 2. Поступове заповнення груп. 3. Гнучкий режим перебування дітей в початковий період адаптації з урахуванням індивідуальних особливостей молодших дошкільників. 4. Збереження в перші 2-3 тижні наявних у дітей родинних звичок. 5. Інформування батьків про особливості адаптації кожної дитини.

Полегшує звикання дитини до ЗДО перш за все такі умови:

– позитивно-емоційне ставлення до дитини (ласкаве спілкування); – задоволення її фізіологічних і пізнавальних потреб; – індивідуальний підхід до дитини; – наближення умов дошкільного закладу до умов в родині; – розвиток спілкування; – створення емоційно сприятливої атмосфери: тепла, затишку і доброзичливості в групі; – бажання дитини йти в заклад дошкільної освіти.

Адаптація дітей раннього віку до закладу дошкільної освіти пройде успішно, якщо буде: – співпраця вихователів та батьків; – складена карта нервово-психічного розвитку дитини; – враховано психо-фізіологічні особливості дитини, з урахуванням стану її здоров'я; – створено сприятливі умови для комфортного перебування дитини в закладі дошкільної освіти; – активізація соціальних контактів, зниження рівня тривожності, агресивності й незахищеності; – збагачення емоційного й соціального досвіду дітей, організація різноманітної та цікавої діяльності, що стимулює пізнавальну активність; – проведення спеціальних ігрових комплексів, спрямованих на розширення кола спілкування, вироблення впевненості, корекцію небажаних проявів поведінки, включення дитини в різні види діяльності (спілкування, музично-театралізовану, предметно-практичну, ігрову тощо).

Завдяки забезпеченню цих та інших умов у дітей-новачків досить швидко відновлюються сон, апетит, виникає зацікавленість у спілкуванні з дорослими і дітьми, активна участь на заняттях включення дитини в різні види діяльності, бадьорий настрій є основними показниками соціально-психологічної адаптації дитини до умов закладу дошкільної освіти.

Спільна діяльність педагогів дошкільної освітньої установи і батьків є запорукою успішної адаптації дитини до умов закладу дошкільної освіти.

Дотримання певних педагогічних умов в адаптаційний період забезпечує успішне прилаштування новачків до життя в ньому а саме: – розширення кола соціальних контактів, спілкування; – урахування органічних потреб та поступове привчання до режиму дошкільного закладу, активної участі в них; – забезпечення єдності родинного та суспільного виховання, вимог, які пред'являються дитині; – організація різноманітної і змістовної діяльності у відповідності до інтересів та потреб дитини; – своєчасне засвоєння дитиною соціального досвіду нового середовища; – збереження та зміцнення повноцінного фізичного, психічного здоров'я; – забезпечення емоційного комфорту, задоволення від перебування в дошкільному закладі.

Об'єктивними показниками закінченням адаптаційного періоду є: – глибокий сон; – хороший апетит; – активна участь на заняттях та іграх, – бадьорий позитивно-емоційний стан; – повне відновлення наявних навичок; – активна поведінка і відповідна надбавка у вазі за віком.

У міру звикання до нових умов у дітей спочатку відновлюється апетит, важче нормалізується сон (від 2 тижнів до 2-3 місяців).

Адекватна поведінка, зацікавленість у спілкуванні з дорослими і дітьми, бадьорий настрій є основними показниками соціально-психологічної адаптації дитини до умов закладу дошкільного закладу.

У своїй роботі ми не пропонуємо нових розробок. Наше завдання: забезпечити ефективність успішної адаптації дошкільників системним підходом і цілеспрямованими діями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айсина Р., Дедкова В., Хачатурова Є. Соціалізація і адаптація дітей раннього віку / Дитина в дитячому саду.– 2003.– № 6– С.46 -51.
2. Аксаріна М.М. Виховання дітей раннього віку.– М.: Медицина 2007.– 304с.
3. Александровский Ю.А. Состояния психической дезадаптации и их компенсация (пограничные нервно-психические расстройства)– М.: Наука, 1976.– 272 с.
4. Андреева Д.А. О понятии адаптации. Исследование адаптации студентов к условиям учебы в вузе // Человек и общество.– Вып. XI-II.– 1973.– С. 66.
5. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. –К.: "Дошкільне виховання", 1999. –С. 5.
6. Байер О.Н. Педагогическое общение как система социально-ценностных отношений и управление развитием саморегуляции дошкольника // Гуманітарний вісник ДНВЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: Науково-теоретичний збірник. – Переяслав – Хмельницький, 2007. – С. 3-6.
7. Байер О.М. Охорона емоційного здоров'я дитини в умовах сучасного дошкільного навчального закладу.Матеріали всеукраїнського форуму “Здоров'я дітей – майбутнє України”. Частина I. – К.,– 2007.– С. 52-57.
8. Березин Ф.Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека.– Л.: Мысль, 1988.– 370 с.
9. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Наук, видання.– К.: Либідь, 2003.– 280 с
10. БехІ.Д. Виховання особистості: У 2-ох кн. Кн.2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К.: Либідь, 2003. – 344с.
11. Бортов Р.В. Семейные отношения.– М.: Проспект, 2000.– 336 с.

12. Варга А. Я. Структура и типы родительских отношений.– М.: Педагогика, 1987.– 258 с.
13. Ватутіна Н.Д. Дитина вступає у дитячий садок: Посібник для вихователів дит садка /– М.: Просвещение, 2003 .- № 3.-104с, мул.
14. Виготський Л.С. Питання дитячої психології.– СПб.: СОЮЗ, 2007.– 224 с.
15. Детская психология / Сост. Ефимкина Р.П.– Новосибирск: Научно-учебный центр психологии НГУ, 1995.– 470 с.
16. Дитина в дошкільні роки. Програма розвитку, навчання та виховання дітей. – Вид. 2-ге. – Запоріжжя: ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2004.– 268 с.: іл. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України.
17. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія / А.М.Богуш, Л.О.Варяниця, Н.В.Гавриш, С.М.Курінна, І.П.Печенко; Наук.ред. А.М.Богуш; За аг.ред.Н.В.Гавриш. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 368 с.
18. Захарова Н.М. Адаптація дітей до дитсадка // Дошкільне виховання.– 2006.– №4. – 17
19. Заводчікова О. Г. Адаптація дитини в дитячому саду: посібник для вихователів / О. Г. Заводчікова.– М.: Просвещение, 2007.– 79 с.
20. Зубова Г., Арнаутова Є. Психолого-педагогічна допомога батькам у підготовці малюка до відвідування дитячого садка / Дошкільне виховання.– 2004.– № 7.– С.66– 77.
21. Карапузова І.В. Особливості адаптації дітей до ДНЗ // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції / М-во освіти і науки України, Полтав. держ. пед. універ.– Полтава: ПДПУ, 2008. – С. 55-57.
22. Кононко О. Л. Збережемо простір дитинства // Дошкільне виховання.– 2004. — №1.-С. 5.
23. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника. Автор. дис. ... докт. психол. наук: 19.00.07 / Інститут психології ім. Г.Костюка АПН України. – К., 2001.

24. Костіна В. Нові підходи до адаптації дітей раннього віку Дошкільне виховання.– 2006.– № 1.-С .34– 37.
25. Крутій К.Л. Концепція та методичні засади програми “Дитина в дошкільні роки”. – Вид. 2е, перероб. – Запоріжжя: ТОВ “ЛПІС.Лтд”, 2003. – 400 с.
26. Крутій К.Л. Планування освітньої роботи з дітьми дошкільного віку. – Запоріжжя: ТОВ “ЛПІС” ЛТД, 1999.– 48 с.
27. Крутій К.Л. Формування ключових компетенцій у дітей дошкільного віку // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія та практика життєтворчості»– Запоріжжя: ТОВ «ЛПІС».ЛТД, 2007. – С.128-139.
28. Крутій К.Л., Маковецька Н.В. Інноваційна діяльність у сучасному дошкільному навчальн. закладі. – Запоріжжя: ТОВ “ЛПІС” ЛТД, 2004. – 128 с.
29. Кулагина І.Ю. Возрастная психология (Развитие ребенка от рождения до 17 лет).– М.: Изд-во РОУ, 1996.– 180 с.
30. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: в 2-х т.Т.1. – М.: Педагогика, 1983. – 392 с.
31. Маляточко. Програма розвитку, навчання та виховання дітей раннього віку. – Вид. 2-е, виправл. – Запоріжжя: ТОВ “ЛПІС” ЛТД, 2004.– 60 с.: іл. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України.
32. Мойсак О.Д. Основи медичних знань і охорони здоров'я: Навч. посібник. – 4-те вид. виправлене та доповнене. – К.: Арістей, 2007. – 616 с.
33. Науменко Т.І. В дитячий садок прийшли новенькі (Соціальна адаптація дітей молодшого дошкільного віку). – Запоріжжя: ТОВ “ЛПІС” ЛТД, 2002.– 72 с., іл.
34. Немов Р.С. Психология. Кн.1. Общие основы психологии.– М.: Просвещение– ВЛАДОС, 1995.– 576 с.
35. Немов Р.С. Психология.– М.: Гуманит. вид. центр ВЛАДОС, 2007.– Кн. 2: Психология освіти.– 608 с.

36. Немов Р.С. Экспериментальная педагогическая психология и психодиагностика.– М.: Просвещение: ВЛАДОС, 1995.– 512 с.
37. Нечай С. Адаптация как научная проблема // Сучасні технології підготовки майбутнього педагога до професійної діяльності в системі освіти. – Збірка матеріалів науково-практичної конференції. Запорізьке педагогічне училище.- Запоріжжя: Канон, 2000. – С. 64-77.
38. Печенко І.П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві у просторі дитячої субкультури // Збірник наук. пр. Полтавського держ. ун-ту ім. Н.В. Короленка– Полтава, 2005– Вип. 6 (45). Серія «Педагогічні науки».
39. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академія, 2006. – 456 с.
40. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М. Спепанов. – К.: «Академвидав», 2006. – 424с.
41. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2 т. Т. 1. – М.: Педагогика, 1989. – 488 с.
42. Скарбничка ігор для розумних батьків і кмітливих дітлахів / Автори та укл. К.Крутій, Н.Маковецька. – Вид. 2–е.– Запоріжжя: ТОВ “ЛПІС” ЛТД, 2004.– 204 с.
43. Д.І. Струннікова. Ознайомлення з навколишньою дійсністю як умова розвитку особистості дошкільника. //Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – Збірник наукових праць. – К.,2002. – Кн.1. – С.206-211
44. Сухомлинский В.А. Хрестоматия по этике / Сост.О.В.Сухомлинская. – М., 1990. – 344 с.
45. Социальная адаптация детей в дошкольных учреждениях / Под ред. В.Тонковой-Ямпольской.– М., 1990.- С. 21
46. Таємниці адаптації. Психологічні особливості дітей дошкільного віку. Третій рік життя /Текст/ /авт.уклад. О.С.Нуреева, З.І. Шейнфельд.-Х.:

- Вид.група «Основа»: «Тріада +», 2008. – 160 с.(поради батькам та вихов С.17-19)
47. Тонкова-Ямпільська Р.В. "Основи медичних знань"– М.: Просвещение, 1986.– 320с. мул.
  48. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения: В 2 т. – М.: Педагогика, 1974. – Т.1. – 654 с.
  49. Философские проблемы теории адаптации / Под ред. Г.И. Царегородцева.– М.: Наука, 1975.– 296 с.
  50. Флейвелл Дж. Генетическая психология Жана Пиаже: Пер. с англ.- М.: Наука, 1967.– 623 с.
  51. Чернова О.С. Особливості адаптації дітей 1-6 років до умов дошкільного навчального закладу: Навчально-методичний посібник[для студентів спеціальності 6.010100– «Дошкільне виховання, студентів, вихователів»] / О.С. Чернова, К.В. Літош.– Полтава: ПДПУ,2008. – 77 с.
  52. Эльконин Д.Б. Детская психология. – М.: Видавничий центр «Академия», 2006.– 384 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для батьків

1. Шановні батьки, ми будемо вдячні, якщо ви відповісте на ці питання. Ваші відповіді допоможуть нам краще дізнатися ваших малюків і полегшити їх життя в адаптаційний період.

Поведінка. 1. Переважаючий настрій вашої дитини (бадьорий; врівноважене або роздратований; нестійке; пригнічений). 2. Характер засипання (швидко; протягом 10 хвилин; дуже повільне; повільне). 3. Характер сну (спокійний; неспокійний). 4. Апетит вашої дитини (хороший; виборчий; нестійкий; поганий) 5. Навички охайності. 6. Небажані для цього віку звички (смокче палець або пустушку; розгойдується, коли спить або сидить).

Особистість. Прояв пізнавальних потреб у повсякденному житті і при навчанні.

1. Чи виявляє дитина інтерес до іграшок, предметів будинку і в новій, незнайомій обстановці? _____ 2. Чи цікавиться діями дорослих? _____ 3. Уважний він при цьому, активний чи він, посидючий? _____ 4. Ініціативність в ігровій діяльності (може або не може знайти без сторонньої допомоги собі заняття; може або не може самостійно підготуватися до гри)? _____ 5. Ініціативність у взаєминах з дорослими (вступає в контакт з власної ініціативи; не вступає в контакт)? _____ 6. Ініціативність у відносинах з дітьми (вступає в контакт з власної ініціативи; не вступає в контакт)? _____ 7. Самостійність у грі (вміє грати самостійно у відсутності дорослого; не вміє грати самостійно)? _____

Карта нервово-психічного розвитку дитини другого року

Дата народження _____ Дата вступу _____ Аналіз _____

	Рівень розвитку									
	Мова		Діяльність			Навички взаємин				
	Пасивна	Активна	Бездіяльність	Спостереження, наслідування	Предметна діяльність	з дорослими			з однолітками	
						Відсутні	У відповідь	Ініціативне	Відсутні	У відповідь
2 роки										

Карта нервово-психічного розвитку дитини третього року життя

Дата народження _____ Дата вступу _____ Аналіз _____

	Рівень нервово-психічного розвитку						
	Активна мова	Сенсорний розвиток	Гра	Конструювання-	Винахідливість	Рух	Навички
2,5 роки							
3 роки							

Заняття з виявлення емоційного стану дитини

Для визначення емоційного стану, що відображає ставлення дитини до закладу дошкільної освіти можна провести колірну діагностику «Будиночки» (Е.Ю.Фірсанова). Дана методика проводиться індивідуально два рази з кожною дитиною: на початку відвідування дитячого садка і після першого місяця проведення занять. Дітям пропонувалося в ігровій формі обрати один з восьми будиночків різного кольору. Були використані такі кольори: синій, зелений, червоний, жовтий, фіолетовий, коричневий, сірий, чорний.

Інструкція: «Це дівчинка Катя (хлопчик Коля). Катя (Коля) ходить в дитячий сад. Вибери дитячий сад для Каті (Колі)». Після вибору будиночка з дитиною проводилася бесіда: Каті подобається ходити в дитячий сад? Що Катя буде робити в дитячому закладі? Що Каті найбільше там подобається? (Не подобається?).

В ході діагностики фіксуються такі показники, як поведінка та емоційний стан дитини.

З'ясовується мовний супровід: мовленнєвий супровід відсутній; мала мовна активність; нормальна мовна активність; надмірна мовна активність.

Аналізується вибір кольору:– вибір темних кольорів (чорного, коричневого, сірого) говорить про переважання негативних емоцій, пов'язаних з відвідуванням дитячого садка: почуття тривоги, страху, реакції протесту та інше;– вибір червоного та фіолетового кольорів говорить про дратівливість і агресію;– вибір зеленого і синього кольорів говорить про наявність почуття неспокою і тривожності;– вибір жовтого, червоного кольорів– про переважання позитивних емоцій.

У дитини з позитивним уявленням про себе та адекватною самооцінкою відсутній страх контактів з іншими людьми, страх невдачі, неуспіху, а відповідно– прагнення уникнути ухвалення рішення. Такі діти вільно висловлюють власну точку зору, бажання, почуття.

Розвиток пізнавальних психічних процесів (пам'яті, сприйняття, уваги), мислення, дрібної моторики сприяє розвитку мови психологічної комфортності дитини та профілактики дезадаптації. Це відбувається в процесі діяльності дитини.

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Ванцовська Світлана Петрівна,

учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

ДОВІДКА
про перевірку на текстові збіги у Науковій бібліотеці
 кваліфікаційної роботи СВО Бакалавр
 спеціальності 012 Дошкільна освіта (заочна форма)

Автор роботи	Ванцовська С.
Назва роботи	Особливості адаптації молодших дошкільників до закладу дошкільної освіти
Факультет	Педагогічний факультет
Науковий керівник	доцент Семашкіна Г.М.
Роботу перевірено за допомогою програмного засобу	Unicheck
Ідентифікаційний номер роботи	ID файлу: 1002522830
Результати перевірки	Схожість 44,0 %